

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 45, godina XXIII
maj, 2018. [str. 163-168]

© Monos 2018

Grupa autora, *Prvi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine*

*Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava,
Sarajevo 2017. str. 494*

Ova obimna knjiga (str. 494 str.) nastala je kao istraživački projekat grupe autora, okupljenih u Institutu za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uz finansijsku podršku Ministarstva za boračka pitanja Kantona Sarajevo. (Smail Čekić, Vahid Karavelić, Nedžad Ajnadžić, Selmo Cikotić, Šefko Hodžić, Muhamed Smajić i Mesud Šadinlija).

Pored *Uvoda*, str. 7–8, knjiga ima deset hronološki posloženih poglavlja poglavlja, objedinjenih u jednu naučnu cjelinu o historijskom putu 1. korpusa, kojem je glavna zadaća bila odbrana grada Sarajeva. Držeći se spomenute hronologije, u prvom poglavlju pod naslovo *Planiranje i pripremanje agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima*, str. 11 – 51, autori sa dosta dokumenata, karata, skica, fotografija i citata hronološki prate događaje u SFRJ i JNA koja se od narodne pretvara u krvoločnu armiju, usmjerenu ka realizaciji velikosrpskih ciljeva po svaku cijenu. Povlačenjem JNA iz Slovenije i velikog djela Hrvatske, kao i iz ostalih dijelova Jugoslavije, sve te snage, sa kompletnim naoružanjem i tehnikom dolaze u Bosnu i Hercegovinu. Cilj je bio da se razmjesti i okupiraju cijelu teritoriju Republike BiH, te da prisile legalne organe države da prihvate okupaciju.

JNA je već bila zaokružila srpske zemlje, zajedno sa srpskim narodom i zauzela jednu trećinu Hrvatske i velike djelove BiH. JNA se formalno transformiše u tri srpske vojske pod jedinstvenom komandom Generalštaba Jugoslavije u Beogradu. Svo osoblje formiranih vojski u BiH i Hrvaskoj bilo je na platnom spisku Savezne republike Jugoslavije. Sve aktivnosti oko blokade referendumu i dalje je koordinirala JNA, zajedno sa paravo-

njim organizacijama SDS. Opsada Sarajeva bila je od strateške važnosti za ostvarivanje plana agresije na Republike BiH. Agresija na BiH i opsada Sarajeva je krenula odmah nakon referenduma, odnosno međunarodnog priznanja države Bosne i Hercegovine. Strateški ciljevi srpskog naroda, kojih je bilo šest, tako su se počeli realizovati. Jedan od njih bio je **Podjela Grada Sarajeva na srpski i muslimanski deo i uspostavljanje u svakom od delova efektivne državne vlasti.**

Posebna karakteristika opsade Sarajeva bila je masovna upotreba teškog artiljerijskog oruđa (haubice, topovi i minobacači svih vrsta i kalibara), modifikovanih avionskih bombi i protivavionskog i snajperskog naoružanja po civilnom stanovništvu, te civilnim objektima. Agresor je za vrijeme opsade počinio brojne zločine i nad djecom, koja su, prema pravilima međunarodnog humanitarnog prava, zaštićena od „svakog oblika nedoličnog napada“. Izneseno je mnoštvo činjenica o zločinima agresora koje su potkrijepljene brojnim historijskim izvorima, kartama fotografijama i dr.

U zoni odgovornosti 1. korpusa nalazilo se 26 opština, u kojima su po popisu stanovništva iz 1991. godine, Bošnjaci činili većinu u 12, Srbi u 5, a Hrvati u jednoj—opštini Kiseljak, dok je u ostalih osam opština bilo izmiješano stanovništvo i nije prelazilo 51%.. Na ovom području bilo je i 10,73 % ostalih, što nije bio zanemarljiv broj.

Vojni vrh SFRJ sa političkim rukovodstvom SFRJ planski eliminiše TO SR BiH, i razoružava TO kao mogućeg protivnika JNA, u periodu od 18. maja do 13. juna 1990. godine izuzimajući naoružanje i municiju iz skладишта TO i smješta ih u svoje kasarne.

Legalni organi vlasti BiH početkom 1992. godine mogli su se osloniti samo na snage milicije koja je bila naoružana pješadijskim naoružanjem. U organizaciju odbrane uključuju se sve patriote i pripadnici Patriotske lige, sa skromnim naoružanjem..

Nakon proglašenja slovenačke i hrvatske nezavisnosti ogromni vojni efektivi JNA gomilaju se u BiH. Krenula je otvorena agresija na Republiku BiH. Podjela MUP-a, zločini u Bijeljini, napad na Školski centar MUP-a na Vracama, borbe oko Sarajevskog aerodroma, zločin na Vrbanji i drugi događaji redaju se filmskom brzinom.

Za obranu od agresije Predsjedništvo RBiH donosi niz odluka, od kojih je jedna od najvažnijih donesena 9. aprila, Odluka o objedinjavanju svih oružanih sastava na teritoriji Republike BiH. Prema ovoj odluci, „svi naoružani sastavi i pojedinci, osim snaga JNA i MUP-a, koji djeluju na teritoriji Republike BiH, pod raznim oznakama i simbolima“ bili su obavezni „da se prijave opštinskim okružnim i Gradskom štabu Teritorijalne odbrane radi stavljanja pod jedinstvenu komandu i dobivanju jedinstvenih obilježja“. Rok je bio 15. april 1992. godine zbog čega se taj datum uzima kao dan formiranja Armije Republike BiH.

Sarajevo je blokirano sa svih strana. Vode se borbe za njegovu deblokadu sa manjim i većim uspjehom. Grad će ostati blokirane pune četiri godine.

U trećem poglavlju **Formiranje 1. korpusa Armije R BiH, borbena dejstva i organizacijsko-formacijski razvoj do kraja maja 1993.**, str. 123 – 171., autori dokumentovano govore o njegovom formiranju i borbenim dejstvima u odbrani od agresije.

Predsjedništvo RBiH 18. avgusta 1992. godine donijelo je Odluku o formiranju korpusa Armije RBiH i zonama njihove odgovornosti. Tako se 1. septembra formira 1. korpus Armije RBiH, čija zona odgovornosti pokriva 30 opština, od Olova do Čajniča.

U međuvremenu, pripremaju se nove operacije za deblokadu grada. Pored brigada na području grada, van Sarajeva formirane su taktičke grupe „Igman“ i „Visoko“ i Istočnobosanska operativna grupa u Gorazdu (IBOG): Borbe za deblokadu Sarajeva vođene su sa manjim uspjesima i gubicima,

zbog čega dolazi do reorganizacije 1. korpusa radi izvođenja aktivnijih borbenih dejstava u odbrani od agresije.

Stanje u zoni odgovornosti 1. korpusa od januara do kraja maja 1993. godine bilo je veoma napeto. Tenzije se povećavaju početkom sukoba Armije RBiH i HVO. Posljedice rasplamsavanja tih sukoba u Hercegovini i srednjoj Bosni odrazile su se i na 1. korpus. Snabdijevanje 1. korpusa još više je otežano tako da dolazi do zatvaranja logističkih kanala ka Sarajevu. Borbena dejstva su svakodnevna, a najviše stradaju civili od artiljerijskih granata i snajpera.

U četvrtom poglavlju **Borbena dejstva i organizacijsko-formacijski razvoj 1. korpusa u drugoj polovini 1993.**, str.175 – 237., autori kroz više podnaslova obrađuju borbena dejstva na olovsko-vareškom i sarajevskom bojištu. Uz detaljno opisana borbena dejstva, tu se nalaze i podaci o kadrovskim promjenama u Armiji RBiH kao i borbena dejstva u julu i avgustu 1993. godine. U jeku pregovora o Bosni i Hercegovini slamaju se agresorske ofanzive „Mač“ i „Lukavac 93“. Nadljudskim naporima slomljene su agresorske ofanzive i ponovo utvrđene linije odbrane.

U međuvremenu, agresorske snage i dalje stežu обруč oko Sarajeva. Mladić dovlači još 300 cijevi artiljerijskog oružja svih kalibara, uključujući i najrazornije rakete kojima je raspolagao. I dalje je trajalo uskraćivanje osnovnih humanitarnih potreba za stanovništvo Sarajeva. Nedostajalo je roba svih vrsta, snabdjevanje vodom, strujom i energijom potpuno je prekinuto, prekinut gradski saobraćaj, prekinute telefonske komunikacije i drugo. Organizacija odbrane tražila je nove mogućnosti za odbranu i snabdijevanje branilaca oružjem, municijom, hranom, garderobom, transport boraca i ranjenika, liječenje stanovništva i ranjenika.

Učinjeni su naponi da se organizuje namjenska proizvodnja u industrijskim pogonima i radionicama. Dio MTS je unošen u

grad preko aerodromske piste, ali je sve to bilo nedovoljno za efikasnu odbranu i planiranje ofanzivnih dejstava.

Došlo se do ideje da se jedna od komunikacija za snabdijevanje grada izradi ispod piste. Nakon toga krenulo se sa realizacijom te ideje, pa je tako izgrađen tunel D-B u rekordnom roku. Probijen je 30. juna 1993. godine spajanjem trase iz dva pravca i služio je svojoj svrsi sve do kraja agresije na Republiku BiH.

U međuvremenu se nastavljala reorganizacija Armije RBiH. Na komandne dužnosti u jedinicama 1. korpusa dovode se istaknuti komandanti što dovodi do veće mobilnosti jedinica. Akcije „Trebević“, „Hum“ i „Miljacka“ provedene su uspješno i stavljene pod jednu komandu i kontrolu Komande 1. Korpusa i MUP-a.

Jedinice Armije RBiH 5. novembra 1993. godine oslobađaju Vareš i proširuju slobodnu teritoriju, te preko Olova povezuju dvije regije zeničku i tuzlansku.

Krajem 1993. i početkom 1994. godine agresorske snage uz pomoć jedinice iz sastava 72. specijalne brigade Vojske Jugoslavije kreću na linije odbrane Sarajeva ali su ubrzo razbijene uz ogromne gubitke. Ofanzive agresora vođene su pod nazivom „Pancir“, i sve su razbijene, posebno one na olovsko-vareškom ratištu kada su neprijatelju naneseni ogromni gubici i oslobođena privremeno zauzeta teritorija. Sve navedeno potkrijepljeno je mnogim historijskim izvorima, kartama, fotografijama i drugim izvorima.

U petom poglavlju **Borbena dejstva i organizacijsko-formacijski razvoj 1. korpusa tokom 1994. godine**, str. 241 – 292, obrađeni su događaji, koji se vezuju za prelaz na ofanzivni način ratovanja na olovsko-vareškom i bjelašničko-treskavičkom bojištu.

Situacija na ratištima u Republici BiH u to vrijeme bila je veoma komplikovana. Ofanzivna dejstva VRS-a, sukobi u Krajini kao i sukobi sa HVO u koji se uključuju i snage Hrvatske vojske, ogorčene borbe kod Mag-

laja, i okruženje Goražda i dr. dovodi u težak položaj jedinice Armije RBiH.

Prekid sukoba sa HVO-e, za razvučene snage Armije RBiH bio je od velike važnosti.

Agresorska ofanziva na Goražde doživjela svoju kulminaciju ali intervencija NATO-vih aviona spriječila je pad grada sa ogromnim brojem prognanika.

Nakon potpisivanja Vašingtonskog sporazuma, putevi snabdijevanja stanovništva i Armije RBiH bili su otvoreni, a logistička podrška znatno popravljena. Dolazi do formiranja operativnih grupa koje su mogle da izvode ofanzivne akcije i da učestvuju u oslobađanju privremeno okupiranih teritorija. Tokom avgusta 1994. godine borbena dejstva se nastavljaju prema položajima 1. korpusa, posebno u zoni odgovornosti OG-3 Vareš. Vode se intenzivne borbe na području Čemerske planine i Crnorječke visoravni. Borbe na Olovsko-vareškom ratištu su bile veoma žestoke. U novembru 1994. godine, predsjednik Predsjedništva RBiH Alija Izetbegović, sa saradnicima, obilazi ratište i tom prilikom posjećuje Olovo i borce 1. Slavne olovske bb

U šestom poglavlju ***Borbena dejstva i organizacijsko-formacijski razvoj 1. korpusa tokom 1995.***, str.295 – 341, autori daju podatke o organizacijsko-formacijskim promjenama i detaljno opisuju borbena dejstva u navedenoj zoni. Početkom 1995. godine stupilo je na snagu četveromjesečno primirje koje je iskorišteno za krupnije organizacijske promjene i formiranje divizija u sastavu korpusa Armije RBiH. Reorganizacija Armije RBiH u zoni odgovornosti 1. korpusa Armije RBiH obuhvatala je formiranje tri divizije kopnene vojske: 12. (Sarajevo), 14. (Tarčin) i 16. (Vareš). Spomenuto primirje iskorišteno je i za utvrđivanje linija odbrane i obuku u zimskim uslovima. Na česte provokacije agresora i kršenje primirja uvijek je odgovoreno adekvatnim mjerama. Intenzivna borbena dejstva vođena su tokom agresorske

ofanzive „Lukavac-95“, koja je uspješno spriječena i proširena slobodna teritorija.

Tokom juna i jula 1995. godine, Armija RBiH je izvela još jednu operaciju u pokušaju deblokiranja Sarajeva. Nakon četveromjesečnog primirja, Sarajevo je svakodnevno granatirano **što je ubrzalo pripreme za njegovu deblokadu. Akcija za deblokadu**, nazvana operacija „T“, krenula je 15. juna, trajala oko 45 dana, ali cilj nije postignut. Pad zaštićenih zona Srebrenice i Žepe i stradanje ogromnog broja stanovništva uticao je i na navedena borbena dejstva. Nakon genocida u UN-ovim zaštićenim zonama, Srebrenici i Žepi, a prije toga i talačke krize s UNPROFOR-ovim vojnicima, narušen je kredibilitet UN-a.

Granatiranje civilnih ciljeva Sarajeva bila je kontinuirana praksa agresora. U jednom od tih granatiranja, 28. avgusta 1995. godine, gađan je centar grada, područje mosta Drvenija, Narodno pozorište i pijaca Markale. Granata koja je pogodila Markale načinila je novi maskr civila. Slike tog masakra obišle su planetu u kratkom roku. Ti i drugi događaji doveli su do reakcije NATO snaga. U jutro, 30. avgusta 1995. pokreće se i NATO-va operacija za neutralizaciju protivvazdušne odbrane VRS i njihovih komunikacijskih releja, te lokacija za lansiranje raketa za protivvazdušnu odbranu.

Neutralisani su mnogi navedeni ciljevi, a Armiji RBiH je sugerisano da se suzdrži od borbenih dejstava. Operacije NATO-a i RRF-a trajale su do polovine septembra 1995. godine.

Jedinice 1. korpusa, zajedno sa jedinicama 2, 3, i 7. korpusa, jedinice GŠ-a ARBiH i MUP-a RBiH tokom septembra i oktobra 1995. učestvuju u oslobađanju Bosanske krajine. Opća i potpuna obustava vatre na cijelom bosanskohercegovačkom ratištu Oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine naredeno je da 11. oktobra 1995. godine da od ponoći 12. oktobra prestaju sve borbene aktivnosti..

U sedmom poglavlju *Jedinice 1. korpusa*, str. 345 – 385, autori donose detaljnije podatke o nastanku i razvoju jedinica u sastavu tog korpusa. Uz tekstualni dio, priloženi su i grafikoni o nastanku jedinica iz kojih se vidi njihov razvoj. O svakoj brigadi dati su osnovni podaci kao što su nastanak, razvoj, davanje počasnih zvanja za brigade „Slavna“ i „Viteška“, odlikovanja za pojedince, doznajemo koje su jedinice iz 1. korpusa ušle u sastav 12, 14 i 16 divizije itd.

Kao poseban podnaslov *Ratna obilježja Komande i jedinica 1. korpusa ARBiH*, str. 379 – 385, slijedi fotorepovod sa više fotografija u boji, iz kojih se vidi kako je izrastao jedan od najboljih korpusa u Armiji RBiH. Državna obilježja kao što su grb, zastava i himna u principu, čuvaju se i brane po svaku cijenu. To su znali pripadnici Armije RBiH koji su te simbole sa ponosom nosili i čuvali. Fotografije grbova i zastava koje su nosili pripadnici Armije RBiH i 1. korpusa podsjećaju na slavne dane odbrane RBiH, i predstavljaju neiscrpnu inspiraciju za mlade generacije koje će svoju domovinu **čuvati** i nositi u srcu.

U osmom poglavlju *Struktura ljudstva i gubitaka u ljudstvu i karakteristike rukovođenja i komandovanja u 1. korpusu ARBiH*, str. 389 – 407, nalazimo detaljne podatke o brojnom stanju ove slavne jedinice tokom odbrambeno-oslobodilačkog rata. U tom pogledu može se pratiti trend porasta sa 60.442 borca 1992. na 87.009 boraca 1995. godine. Podaci su složeni hronološki, po godinama, ali i teritorijalno po općinama, zatim po stručnoj spremi boračkog sastava, nacionalnoj i socijalnoj strukturi... Tu su i detaljni podaci o rukovodnom i komandnom kadru u jedinicama Korpusa.

To je Korpus koji je uspio objediniti sve snage otpora u opkoljenom gradu, uključujući jedinice teritorijalne odbrane, jedinice i strukturu MUP-a RBiH, kao i sve patriotske snage, koje su bile u psihološkoj prednosti u odnosu na agresore jer su branile svoj kućni prag.

U devetom poglavlju *Dobitnici odlikovanja i najviših ratnih priznanja u 1. korpusu AR BiH*, str. 411–436, dati su osnovni podaci o odlikovanjima, ratnim priznanjima i njihovim dobitnicima. Pripadnicima 1. Korpusa dodjeljena su 524 odlikovanja i ratna priznanja, a njih 271 odlikovan je posthumno. Dobitnici tih priznanja su pripadnici i pripadnice svih naroda u RBiH koji su se iskazali u odbrambeno-oslobodilačkom ratu. Abecednim redom nabrojani su svi dobitnici tih priznanja sa podacima mjestu rođenja, dužnosti i datum odlikovanja, te pripadnost jedinici kao i podaci za poginule, mjesto i datum pogibije.

U desetom poglavlju *Starješine komandi i jedinica 1. korpusa*, str. 439 – 462, nalazimo podatke o komandantima, zamjenicima komandanata i načelnicima **štabova 1. korpusa, divizija, operativnih grupa, brigada** i samostalnih jedinica 1. korpusa, kao i starješine komande 1. korpusa, divizija i operativnih grupa. Pored ratnih komandanata 1. korpusa, Mustafe Hajrulahovića Talijana, od 1. 9. 1992. do 18. 8. 1993., Vahida Karavelića, od 18. 8. 1993. do 16. 8. 1995. i Nedžada Ajnadžića, od 16. 8. 1995. do kraja agresije, dat je spisak i ostalih ratnih komandanata, sa kratkim biografijama.

Knjiga se završava *Zaključnim razmatranjima*, str. 463 – 464, spiskom *izvora i literature* i registrima *geografskih pojmova* (475 – 481 str.) i *ličnih imena* (483 – 491 str.), što će znatno olakšati njeno čitanje.

Autorski tim je, bez sumnje, koristio objavljenu i neobjavljenu arhivsku građu iz Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Hrvatske i drugih zemalja, kao i objavljene izvore i literaturu koju su citirali 1392 puta. Veliki broj faksimila dokumenata, karata, grafikona, fotografija iako ih je trebalo bolje selektirati, ipak znatno upotpunjuje **sadržaj ove knjige**.

Ono što se može prigovoriti autorima je to što nisu u dovoljnoj mjeri posvetili pažnje funkcionisanju civilnih struktura vlasti koje su i omogućile da se Armija RBiH us-

pješno suprotstavi agresoru. Tu se u prvom redu misli na ulogu civilne komande Armije RBiH, kao i na niz ostalih sektora kao što je zdravstvo, školstvo, kultura, namjenska industrija, unutrašnji poslovi, civilna zaštita itd. Ipak, veliki broj citiranih dokumenta, izvora i literature omogućit će budućim istraživačima da i sa drugih aspekata, osim vojnog, **šire i** interdisciplinarno obrade pojedine teme. Svako od poglavlja u monografiji

moglo bi biti zasebna knjiga koja bi govorila o herojskoj i pravednoj borbi bosanskog naroda u odbrani od otvorene agresije na Republiku BiH. Za očekivati je da će izlazak iz štampe ove knjige potaknuti brojne istraživače da nastave istraživanje novih činjenica o fenomenu odbrane Republike Bosne i Hercegovine od njenih susjeda.

Adnan Hadžiabdić